

Spoštovani vsi prisotni,

štejem si res v veliko čast, da vam lahko najprej na kratko predstavim vlogo in pomen dr. Ivana Žolgerja, tudi enega izmed treh provimenovanih profesorjev ob ustanovitvi univerze v letu 1919, nato pa še glavno vsebino temeljnega dokumenta za Slovence iz časa obstoja Države SHS, *Naredbo celokupne vlade o prehodni upravi*.

Prof. dr. Ivan Žolger je bil tik pred razpadom Avstro-Ogrske, profesor za upravno – in danes bi rekli tudi ustavno pravo – na Pravni fakulteti Univerze na Dunaju, hkrati pa od jeseni 1917 tudi minister v zadnji tehnični vladi stare monarhije. Za začetke slovenske državnosti v letu 1918 je gotovo med najbolj zaslužnimi s strokovnega, tj. pravnega vidika. Poleg upravnega in ustavnega prava je bil velik poznavalec mednarodnega prava, zlasti pa tako notranjepravnega kot mednarodnopravnega položaja slovenskega ozemlja. Zaradi tega mu je v letu 1919 na mirovni konferenci v Parizu svoje mesto med štirimi mesti pooblaščenih pogajalcev odstopil nesporni politični voditelj Slovencev dr. Anton Korošec. Naj na tem mestu omenim, da se je zaradi sodelovanja vseh treh prvoimenovanih profesorjev na Pravni fakulteti na mirovni konferenci v Parizu – poleg dr. Žolgerja, sta tudi dr. Leonid Pitamic, naš prvi dekan, in pa dr. Bogumil Vošnjak – začetek predavanj na Pravni fakulteti zamaknil vse do 15. aprila 1920.

Ivan Žolger, v šolskih letih odličen dijak in študent, za izjemen študijski uspeh tudi prejemnik cesarjevega diamantnega prstana, si je ugled in pozicije sčasoma pridobil zaradi svojega ogromnega znanja, ne pa, na primer, zaradi svojega porekla. To je bilo večkrat na njegovi akademski in karierni poti v upravi prej ovira. To je veljalo že za njegova študijska leta v Gradcu, kjer mu je bila prav zaradi tega, izjemnemu študijskemu uspehu navkljub, pot zaprta. Na Dunaju je bilo lažje in kmalu je postal izredno cenjen zlasti zaradi odličnega poznavanja zapletenih razmerij avstrijskega dela države z ogrskim, a tudi pravnega položaja dvora samega. Še posebej ga je cenil prestolonaslednik nadvojvoda Ferdinand, po njegovem uboju v Sarajevu pa sledeč njegovemu vzoru tudi zadnji cesar, mladi Karel I. Ta ga je v letu 1918 povabil tudi v svoj Tajni svet.

Ves čas svojega delovanja v vrhovih avstrijske uprave pa je dr. Žolger mislil in deloval v smeri, kako zagotoviti čim večjo stopnjo avtonomije za Slovence, najprej v okviru trialističnih načrtov, ko pa so še zadnji upi maju 1918 na to propadli, pa v okviru pričakovane nove politične tvorbe. Tudi svoje otroke je, kot je poudaril, izšolal v slovenskem jeziku, znana pa je tudi njegova izjava, da bo zapustil Dunaj in prišel v Ljubljano ne glede na okoliščine takoj, ko bo ustanovljena Univerza. Nanjo so namreč Slovenci čakali že v Habsburški monarhiji vsaj od leta 1848.

Ob nastajanju slovenske državnosti leta 1918 je bilo neprecenljivo, da je Žolger po odstopu iz avstrijskih vladnih vrst 6. maja 1918 vse te svoje dragocene izkušnje kot predsednik t. i. Upravne komisije Narodne vlade SHS preli v pripravo temeljnega dokumenta ustavnega

značaja za Državo SHS, v *Naredbo celokupne vlade o prehodni upravi na ozemlju Narodne vlade SHS v Ljubljane*.

Katere vsebine Naredbe pa so tiste, ki so bile daljnosežnega značaja?

Naj najprej začnem na njenem koncu, pri njenih končnih določilih, tako znano zvanečim vsem, ki so se kdaj koli ukvarjali z ustavnopravno materijo. Končna določila namreč pravijo:

Vsi danes veljavni zakoni in vse danes veljavne naredbe, kolikor ne nasprotujejo tem določilom, ostanejo do preklica ali izpremembe v veljavi. In pa Ta določila stopijo v veljavo z dnem razglasitve. Izvršitev teh določil pa se naroča Narodni vladi.

S tem je bilo ob formalnem nastopu nove oblasti zagotovljeno, da v pravnem življenju ne pride do nepotrebnih dejanskih diskontinuitet povsod tam, kjer to ni nujno potrebno, tj. da se dejansko uporabljajo naprej stari avstrijski zakoni, za kvalitetni prevod katerih v slovenščino so si desetletja nadvse uspešno prizadevali slovenski pravniki in jezikoslovci – med prvimi tudi profesor Fran Miklošič, pravnik in jezikoslovec.

Uradovanje v slovenskem jeziku je Narodna vlada uvedla že takoj na sam dan imenovanja, tj. 31. 10. 1918, in naključje je hotelo, da jutri, tj. 31. oktobra 2018 ne bomo praznovali samo sto let od potrditve Narodne vlade, temveč prav na Dan reformacije tudi natanko sto let od dneva, ko je bil na tem ozemlju razglašen slovenski jezik kot edini uradni jezik. V Naredbi je to našlo svoj odraz v poglavju o uvedbi Uradnega lista Narodne vlade SHS v Ljubljani, seveda v slovenskem jeziku.

Še kako pomembna pa je tudi kratka preambula k Naredbi, kjer je naštetu ozemlje, nad katero je Narodna vlada štela, da ima jurisdikcijo. Opisano je še vedno v pojmih starih dežel in zajema ozemlje, za katerega je bilo v vojaškem smislu jasno, da ga ne obvladuje. A ne glede na to, pa sta se po mojem globokem prepričanju dr. Žolger in upravna komisija zavedala, kako pomembna je taka določba z mislijo na pričakovano mirovno konferenco. To ozemlje je bilo: *Kranjska, Goriška, slovenski del istre, mesto Trst z okolico in Štajerska in Koroška – s pomembnim pristavkom – kolikor sta ti dve deželi del Države SHS*. V tem vidimo jasen odjek vsem dobro znanega programa Zedinjene Slovenije iz leta 1848, zlasti njegove prve točke, ki je zahtevala razbitje historičnih dežel na podlagi jezikovno-etničnega kriterija. V novembru 1918 se je ta točka v pomembnem delu tudi uresničila.

Če samo še kratko povzamem še nekaj pomembnih, celo prelomnih sprememb, ki jih vsebujejo določila *Naredbe*. Narodna vlada ukine stare historične dežele, kar je jasno iz določila, ki narekuje, da posli deželnih odborov – organov starih deželnih zborov – preidejo v roke Narodne vlade. V Ljubljani kot v novem glavnem upravnem središču celotnega slovenskega etničnega ozemlja – naj spomnim, da za časa Ilirskih provinc slovenska Štajerska v njihov okvir ni bila vključena –, so ustanovljene na novo ali zgolj po rangi povišane v organe za vse ozemlje, naslednje institucije: vzpostavljeno je višje orožniško poveljstvo, nato višje deželno sodišče, ki leto in pol opravlja tudi funkcijo vrhovnega sodišča, Odvetniška zbornica in Notarska zbornica v Ljubljani primerno razširita svoj okoliš, prav tako to stori Trgovsko-obrtniška zbornica. V Ljubljani se ustanovi finančno deželno ravnateljstvo, poštno in brzojavno ravnateljstvo in zelo pomembna železniška uprava z železniškim ravnateljstvom v Ljubljani, s posebnim odsekom

za južno železnico, ustanovljeno je rudarsko glavarstvo, iz Trsta se v Ljubljano preseli meroizkustveno nadzorništvo, za področje kmetijstva pa je ustanovljena višja komisija za agrarske operacije.

Jasno je, da tako domišljenega dokumenta upravna komisija Narodne vlade ne bi mogla pripraviti v samo nekaj prvih novembrskih dneh. Zato je potrebno verjeti najbližjim sodelavcem dr. Žolgerja, da je s pripravo ustavnih in upravnih podlag začel zelo sistematično takoj po svojem odstopu že na Dunaju, mesece preden je sploh vedel, kakšna bo v resnici politična realnost jeseni 1918.

Naj zaključim z mislijo, ki tega odličnega moža, po karakterju zadržanega, ki ni nikoli sili v ospredje, je pa imel nad pomembnimi državnopravnimi zadevami vedno jasen pregled, svetovalca dveh cesarjev in zaupnika nadvojvode Ferdinanda, z umorom katerega se je I svetovna vojna, posledično pa tudi razpad Habsburške monarhije res pričel, na kratko, a jasno označijo. Beremo namreč, da je bil njegov življenjski *motto*:

»Pripravljen biti. To je vse«.

Katja Škrubej